

BRONZOVÉ SÚČASTI SLÁVNOSTNÉHO KROJA ŽIEN STREDODUNAJSKEJ MOHYLOVEJ KULTÚRY

Andrea Slaná

DOI: <https://doi.org/10.31577/szausav.2019.suppl.1.26>

Keywords: Middle Bronze Age, Middle Danube-Carpathian region, Middle Danube Barrow culture, female costume, diadems, necklaces, bracelets, jewellery sets, higher social status

Bronze components of ceremonial female costume of the Middle-Danube Barrow culture

There is no reason to doubt the existence of social elite during the time of the middle Bronze Age. Female costume and in our area mainly its preserved anorganic components show clear evidence that women played a significant role in the society of that time. Even though the nature of the jewellery and the costume components is rather similar in the territory of the barrow cultures of the Middle Danube-Carpathian region, the individual burial grounds can still illustrate their jewels' garniture peculiarities. These report on the design of a ceremonial burial garments. Some unique artefacts emerge in the burial grounds such as diadems, ornamental cross plates, necklaces and bracelets. The focus of this contribution is the study of the published anorganic, mostly bronze components of the costume for women with higher social status buried in the necropolises of the Middle Danube Barrow culture.

ÚVOD

Počiatok strednej doby bronzovej sa spája s kultúrno-historickými zmenami v takmer celej strednej Európe. Jedným z charakteristických javov je vystúpenie mohylových kultúr. Nástupom tejto epochy sa otvorili nové možnosti v charaktere a spôsobe odievania. Stredodunajsko-karpatská oblasť sa nevyznačuje podobnými priaznivými podmienkami, najmä geologickými a pedologickými, ako napríklad rašeliniská v severských močiároch, prípadne v iných oblastiach. Preto pri rekonštrukcii ženského kroja, s prihliadnutím na vyššie sociálne postavenie jeho nositeľiek, je nutné vychádzať zo spracovania jeho anorganických častí, predovšetkým šperkov. Nevyhnutné je tiež prihliadať na príslušné antropologické analýzy, ktoré potvrdzujú výbavu ženského hrobu, prípadne hrobové celky s typickými ženskými atribútmi. V prípade hrobov s kostrovým pohrebným rítom je podstatné uloženie nálezov v hrobovej jame, a z toho vyplývajúce umiestnenie na odeve. Pri hroboch so žiarovým spôsobom pochovávaní je možné na základe určitých indícií a porovnaní s hrobmi s kostrovým rítom predpokladať pravdepodobné umiestnenie nálezov. Rekonštrukcia šiat, odevu či kroja už bola mnohokrát spracovaná, a táto tematika je stále aktuálna. Jednou z črt publikovaných archeologických prác je však značná terminologická nejednotnosť, ktorá súvisí skôr s etnografickým poňatím problému. V predloženom príspevku používam termín kroj na označenie slávnostnej a symbolickej podoby odevu. Kroj v praveku môže byť charakterizovaný ako sprostredkovaný znak tradícií konkrétnej spoločnosti, pričom obsahuje všetky viditeľné spolunáležitosti komunity a zároveň odráža spoločenské postavenie nositeľa. Odzrkadľuje aj ekonomickú základňu komunity a očividne podlieha určitým konvenciám (Furmánek/Veljačík/Vladár 1991, 303). Dôležitým aspektom je tiež celkové materiálové bohatstvo jednotlivých lokalít. Situácia a vybavenosť hrobov na „bohatej“ lokalite bude samozrejme odlišná, ako na lokalite „chudobnejšej.“ Odlišnosť spočíva tiež v množstve a kvalite, prípadne vzácnosti materiálu, z ktorého sú ozdoby šiat, alebo tela vyhotovené. Predmetom skúmania sú archeologické nálezy zo strednej doby bronzovej, z karpatsko-stredodunajskej oblasti, z územia osídleného ľuďom stredodunajskej mohylovej kultúry (ďalej SMK). Artefakty spracované v príspevku pochádzajú z obsahov vybraných hrobových celkov z nekropol Pitten, Viedeň 23-Sulzengasse, Borotice, Smolenice a z hromadného nálezov bronzových predmetov v Mušove (tabela 1).

Tabela 1. Inventár spracovaných hrobových celkov a depotu z lokalít SMK s určením veku pochovaných jedincov.

Lokalita	Hrob	Vek	Inventár
Pitten	H 2	35–40	krížová platnička 2, ihlica 2, terčovitý závesok 11, závesky krížového tvaru 2, prsteň 4, špirálové trubičky (celková dĺžka 1,64 m), bronzové krúžky 2, bronzové dlátko 1, hlinená perla 1, hlinený korálik 1, hrncovitá nádoba 1
Pitten	H 26a	30–35	diadém 1, ihlica 2, závesok srdcovitý 1, špirálové trubičky 6, hrniec
Pitten	H 57	12–13	ihlica 2, závesok terčovitý 10, závesok kónický 6, špirálové trubičky, črepy z 2 nádob
Pitten	H 98	16–20	ihlica 2, závesok terčovitý 7, závesok kónický 3, špirálové trubičky 8, prsteň 1, fragmenty prsteňov, črep 1
Pitten	H 111a	35–45	diadém 1, ihlica 3, bronzové krúžky (náušnice) 2, črepy z 2 nádob
Viedeň 23, Sulzengasse	H 1	15–16	ihlica 2, závesok terčovitý 18, náramník 2, nánožník 2, fragment špirálovej trubičky
Borotice	H 1/mohyla 9		náramok 4, ihlica 2, závesok 1
Smolenice	H 13/mohyla 6		ihlica 4, náramok 12, zvitok zlatého drôtu 2, bronzový zliatok, popolnica 2, šálka, amforka, črepy misiek
Mušov	depot		zlomok ihlice 1, bronzová špirála

KROJ ŽIEN S VYSOKÝM STATUSOM NA POHREBISKÁCH SMK

Do popredia vystupuje lokalita Pitten. Tu sa našli už dostatočne známe a publikované tri diadémy, ktorých analógie sa v oblastiach rozšírenia mohylových kultúr a v susedných oblastiach zatiaľ neobjavili. Zriedkavý výskyt diadémov v hroboch a depotoch SMK, v porovnaní s inými časťami kroja dokladá výnimočnosť týchto nálezov. Objavujú sa v takej malej miere, že nepopierateľne dokumentujú zvláštne postavenie jeho nositeľiek v spoločnosti (*Schumacher-Matthäus* 1985, 77, 78). Aj keď pittenská nekropola disponuje celým radom nezvyčajných bronzových predmetov, diadémy a ozdobné krížové platničky v tvare maltézskeho kríža môžu byť označené ako unikátne nálezy (*Hamp/ Kerchler/Benkovsky-Pivovarová* 1985, 57). Výrobcom týchto predmetov kládli dôraz na honosnosť, vysokú remeselnú a estetickú úroveň. Ich praktická funkcia bola často potláčaná (*Furmánek/Ožďáni* 2015, 153). Pozornosť si zaslúžia diadémy pochádzajúce z hrobov 26a, 111a. Oba hroby sa vyznačovali výnimočnou výbavou. Diadém z hrobu 111a (tab. I: 1) sa našiel v hrobe 35 až 45-ročnej ženy, napravo od lebky. Bol vyrobený z hrubého plechu, s prinitovanou opierkou hlavy. Obruč i opierka boli bohato zdobené gravírovaným ornamentom. Výzdobný motív pozostáva z girlandovite vinúcich sa línií, ktoré sa kombinujú s tzv. „slnčným motívom“. Súčasťou výbavy hrobu bola aj bronzová ihlica s dvojkónickou hlavicom, mierne zhrubnutým krčkom s otvorom a profilovanou ihlou. Nachádzala sa na vnútornej strane pravého predlaktia. Na základe ihlice bol diadém datovaný do staršej fázy mohylovej kultúry MD II/B III b (*Schumacher-Matthäus* 1985, 77). Inventár hrobu obsahoval ešte dve ihlice. Ihlica s malou platňovitou hlavicom (tab. I: 2) bola umiestnená na vnútornej strane ľavého nadlaktia. Druhá, s dvojkónickou hlavicom, bola na vnútornej strane pravého nadlaktia (tab. I: 3). Tretia ihlica rovnakého typu (tab. I: 4) ležala pri ľavom kolene. V oblasti uší sa nachádzali dva krúžky (*Noppenringe*) zo špirálovite stočeného drôtu (*Hamp/ Kerchler/Benkovsky-Pivovarová* 1978–1981, 66, 69, tab. 49; 50; 130; 131; 134; 216; 217). Taktiež v hrobe 26 sa nachádzal podobný diadém 30–35-ročnej ženy (tab. II). Zaujímavé je, že i v tomto prípade bol uložený napravo od lebky. Okrem diadému sa tu nachádzala ihlica s pečatidlovou hlavicom, ktorá bola umiestnená horizontálne s ľavým plecom, s hrotom smerujúcim doprostred tela. Paralelne s ľavým nadlaktím išla druhá ihlica s klinovitou hlavicom a hrotom smerujúcim ku hlave. Nad a pod telom pochovanej ženy sa nachádzali špirálovité trubičky, pri krku ležal srdcovitý závesok. Na základe sprievodných ihlíc je možné zaradenie diadému do mladšej fázy mohylovej kultúry MD III/B IVa (*Hamp/ Kerchler/ Benkovsky-Pivovarová* 1978–1981, 89, 31, tab. 25; 26; 119; 120; 195; 203; 204; *Schumacher-Matthäus* 1985, 77, 88). Do rovnakého obdobia sa začleňujú aj diadémy z Csabrendeku a Nagybatónu (*Mozsolics* 1973, 125, tab. 1; *Patay* 1954, 42, 45, obr. 17: 6). Ako už bolo spomenuté, oba pittenské diadémy nemajú analógie v celej stredodunajskej oblasti. Z. Benkovsky-Pivovarová poukazuje na paralely až v oblasti Ledro v severnom Taliansku, pričom ide o podobnosť vo vytvarovaní profilovanej obruče a opierky hlavy (*Hamp/ Kerchler/ Benkovsky-Pivovarová* 1978–1981, 59). Rozdiel je tiež v hmotnosti, pričom diadémy z Ledro sú dvakrát ťažšie a predpokladá sa aj ich vyšší vek. Je pravdepodobné, že táto honosná súprava nebola určená iba na pohrebnú slávnosť, ale prináležala pochovaným ženám už počas ich života. Dokladajú to jednak

výnimočné diadémy, ale aj sprievodná výbava v hroboch. K najviac zastúpeným nálezom okrasnej, ale aj praktickej funkcie patrili na pohrebisku v Pittene ihlice, ktoré predstavujú najbežnejší funkčný šperk všetkých mohylových kultúr (*Furmánek/Ožďáni 2015, 155*). Exempláre, ktoré boli spomenuté, (hrob 111a – ihlice s dvojkónickou hlavnicou a s malou platňovitou hlavnicou, hrob 26a – ihlice s pečatidlovou a s klincovitou hlavnicou), patrili k bežnému inventáru. Ihlica s dvojkónickou hlavnicou, zhrubnutým krčkom s otvorom a profilovanou ihlou sa na nekropole vyskytla v šiestich hroboch, no len v prípade hrobu 111a išlo o ženský hrob. Naproti tomu ihlice s platňovitou hlavnicou pochádzajú len z hrobov žien (napr. 20a, 111a). Pri všetkých typoch ihlíc so zhrubnutým krčkom, s otvorom a profilovanou ihlou, ak však odhliadneme od ihlíc typu Wetzleinsdorf, je možné počítať s príbuzným druhom pochovávaní. Vo všetkých prípadoch ide o kostrový pohrebný rítus¹ (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, 32, 33*). Ihlice s kónickou alebo dvojkónickou hlavnicou, centrálnym otvorom a profilovanou ihlou sú v oblasti rozšírenia mohylových kultúr strednej Európy datované do stupňa B1 (*Furmánek 1973, 111; Hachmann 1957, 83; Holste 1953, 95–104; Innerhofer 2000, 291–294; Jílková 1958, 342; Novotná 1980, 54; Říhový 1979, 21 n.; Torbrügge 1959, 35; Willwonseder 1937, 106 n.*). Ihlice s pečatidlovou hlavnicou predstavujú v Pittene najrozšírenejší typ ihlíc, pričom na území rozšírenia mohylových kultúr sú vedúcim typom rozvinutej strednej doby bronzovej. K tomuto typu bolo v Pittene priradených 29 exemplárov a všetky, až na jeden prípad, pochádzajú z uzatvorených hrobových celkov. Pre podrobnejšie členenie boli vypracované štyri varianty tohto typu ihlíc z menovanej lokality:

- A variant: s tenkou platňovitou hlavnicou;
- B variant: s hrubšou, väčšinou zdobenou platňovitou hlavnicou;
- C variant: s bohato profilovanou hlavnicou;
- D variant: s obzvlášť veľkou, zdobenou platňovitou hlavnicou (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, 43–45*).

V jedenástich prípadoch z celkového počtu 19 hrobov nebolo možné určiť pohlavie pochovaných, čo vyplýva z vysokého počtu žiarových hrobov na pohrebisku. Vo všetkých hroboch, ktoré boli definované ako ženské (s výnimkou hrobu 172) sa nachádzali po dve ihlice. Pre dané spracovanie sú dôležité B variant – v hrobe 29a a C variant – v hrobe 26a. Celkovo sa na pohrebisku vyskytlo dvanásť kusov variantu B, pričom priemerná dĺžka ihlíc bola 26,5–34 cm. Variant C sa vyskytol šesťkrát, s dĺžkou okolo 30 cm. V prípade, ak sú všetky hroby s obsahom dvoch ihlíc s pečatidlovou hlavnicou interpretované ako ženské, potom sa najčastejšie vyskytuje v ženských hroboch variant B. Ihlice s klincovitou hlavnicou majú väčšinou zosilnenú vrchnú časť s centrálnym otvorom, ktorá je v niektorých prípadoch vo výške otvoru mierne zhrubnutá a pod hlavnicou viac alebo menej trúbkovite rozšírená. Ukončená je plochou alebo málo oblou klincovitou hlavnicou. K tomuto typu je v Pittene priradených dvadsať ihlíc a ich úlomkov. Nachádzali sa v štrnástich hroboch. Vyskytovali sa tak v ženských, ako aj v mužských hroboch. V ženských hroboch sa objavovali buď dve ihlice tohto typu (hroby 2, 57 a 98), alebo jedna v kombinácii s iným typom. K ďalšej veľmi významnej skupine patria hroby s ozdobnými platňami v tvare maltézskeho kríža. Na lokalite sa zachovalo päť exemplárov. Ide o rovnoramenný kríž, mierne vypuklého tvaru, zdobený gravírovaním, so stredovým trňom na vonkajšej strane a uškom v strede vnútornej strany. Pravdepodobne slúžili ako závesky. Dva exempláre pochádzajú zo ženského hrobu 2 (tab. III: 11, 12). V porušenom mužskom hrobe 52 bol iba jeden. Zvyšné dva sa objavili na parcele 372 spolu s dvoma wetzleinsdorfskými ihlicami a naznačujú tak opäť možnosť ženského hrobu. Jednoznačné však je, že tvorili súčasť ženského, ale i mužského odevu. Vo všetkých prípadoch sa veľkosť pohybovala od 9,2 cm do 10,5 cm (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, 60*). Z hľadiska hrobového inventára je dôležitý už spomínaný hrob 2, ktorý obsahoval bohatú výbavu. Ide o hrob dospeléj ženy (*adultus*). Jedna ozdobná platnička ležala pri krku pochovanej, ďalšia v oblasti pravého bedra. Dve ihlice s klincovitou hlavnicou a otvorom na ihle ležali v rebrovom oblúku, pričom hroty smerovali k hrudníku. Štyri prstene z bronzového drôtu s ružicovite stočenými koncami sa nachádzali v mieste nad kosťami ruky, pričom tie boli v oblasti panvy. Jedenásť bronzových terčovitých záveskov s koncentrickými rebrami bolo roztrúsených v celej hornej polovici skeletu. Časť nad a časť pod kostrou (tab. III: 1–10). Rovnako tak i bronzové drôtené špirálové trubičky, ktorých celková dĺžka dosahovala 1,64 m. Tieto predmety pravdepodobne slúžili ako nášivky na odev. Hlinené perly ležali v blízkosti pravého ramena (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, 17, 18, tab. 10*). Spôsob nosenia ozdobných platničiek sa dá len ťažko interpretovať. Výskyt tohto druhu ozdôb sa obmedzuje len na lokalitu Pitten. Všetky exempláre majú príbuznú výzdobu, avšak v hrobe 2 sa odlišujú pomerne dlhým špicatým stredovým trňom a líniou čiar

¹ Hroby 20a, 111a, 111b, 148a, 148b, 154b, 181b a 186d.

ohraničujúcich ramená kríža. Na základe sprievodných ihlíc sú priradované k počiatočnej fáze mohylovej kultúry. Vzhľadom na ojedinelosť týchto nálezov Z. Benkovsky-Pivovarová uvažuje o možnosti domácej výroby, teda existencii dielní (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová* 1978–1981, 60). Svedectvo o slávnostnom kroji pochovaných žien poskytujú i hroby 57 a 98. V hrobe 57 bolo pochované dievča (*infans* II – približne 12–13 rokov). V okolí pravej spánkovej kosti bolo objavených šesť vysokých kónických záveskov z bronzového plechu, ktoré boli navzájom lúčovite rozložené. Hroty smerovali ku sebe (tab. IV: 1–6). Naprieč, smerom ku koncom záveskov ležala jedna špirálová trubička. Pokiaľ ide o spôsob použitia a aplikovania vysokých kónických záveskov na odev, bolo v minulosti prezentovaných niekoľko názorov. A. Mozsolicsová ich považovala za chrániče hrotov ihlíc, W. A. Brunn za predmety, ktoré mali funkciu akýchsi zvončekov (v. *Brunn* 1976, 492; *Mozsolics* 1967, 85; *Paulík* 1986, 82). V danom prípade predpokladám, že šnúra alebo strapec mohol byť ukončený týmto záveskom, pričom uzlík zostával skrytý vo vnútri a zároveň zabraňoval zošmyknutiu. Spôsob takéhoto použitia dokladá i nález z mohylníka v Lišťanoch, v západných Čechách. Plechový závesok preberaného typu bol zavesený na koženom remienku s uzlíkom na konci (*Bašta/Baštová/Metlička* 1990, 153, obr. 5: 4). Ak hľadáme paralelu k umiestneniu pri hlave, je možné poukázať na exempláre zo Stockerau (*Angeli* 1961, 141, tab. 7, 8; *Benkovsky-Pivovarová* 1994, 21–23; *Nevizánsky/Prohászka* 2017, 198, obr. 3: 3). Tie sú však zhotovené zo špirálovite stočeného drôtu a vyskytujú sa v prostredí kultúr včasnej doby bronzovej. Príležitostne sa vyskytli spolu s diadémom. G. Schumacher-Matthäusová (1985, 87, tab. 56: 1b) uvažuje o možnosti prevlečenia šnúry záveskami a pri jej stiahnutí predpokladá tzv. vejárovité rozloženie jednotlivých kusov. Na základe analógií z pohrebiska v Mezöcsáte (*Hänsel/Kalicz* 1986), kde je doložené používanie pohrebných plášťov vytiahnutých až cez tvár pochovaných, uvažujem práve o existencii takéhoto plášťa i v prípade hrobu 57. Šesť vysokých kónických záveskov, vejárovite usporiadaných naznačuje stiahnutie plášťa šnúrou z organického materiálu, ktorú vytváralo pravdepodobne niekoľko tenších textilných nití. Slávnostný výzor plášťa mohli dotvárať práve takéto závesky. Rozstrapenie na konci šnúry bolo zrejme stiahnuté špirálovou trubičkou, pričom jednotlivé nite šnúry boli prevlečené cez závesky. Uzlíky zabraňovali zošmyknutiu. K existencii plášťa v tomto prípade prispieva i skutočnosť, že ozdoby hlavy, (napr. diadémy) sa na pohrebisku vyskytujú u žien vyššieho veku, 35–40-ročných. Analogické použitie plášťa s prekrytím tváre sa objavuje na pohrebisku v Mezöcsáte tiež u vekovo mladších pochovaných jedincov. Hrob 66, v ktorom bolo pochované 16–17-ročné dievča, vekovo zodpovedá i preberanému hrobu z pohrebiska v Pittene (*Hänsel/Kalicz* 1986, 30, 32, tab. 9). Dievča pochované v hrobe 57 malo na pravom ramene a vedľa, paralelne k ľavému ramenu vždy jednu ihlicu, ktorých hroty smerovali do oblasti pliec. Išlo o rovnaký typ ihlíc s klinevitou hlavicou a s otvorom na ihle (tab. IV: 7, 8). Na prsiach ležal náhrdelník, ktorý pozostával z desiatich terčovitých platní a špirálových trubičiek umiestnených medzi nimi. Osem z nich bolo veľkých a dve malé, pričom boli umiestnené na oboch koncoch (tab. IV: 9; *Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová* 1985, 46, 47, tab. 35; 125; 209). V hrobe 98 bola pochovaná mladá žena vo veku 16–20 rokov. Hrob bol veľmi silne porušený, ale nie vyrabovaný. V oblasti hornej polovice tela sa nachádzali dve dlhé ihlice s klinevitou hlavicou a s otvorom na ihle. Hroty smerovali k lebke. V priestore celého hrobu boli rozptýlené ďalšie nálezy. Sedem terčovitých záveskov z bronzovej s koncentrickými rebrami na terči, so stredovým trňom a závesným uškom na okraji. Ďalej osem špirálových trubičiek, tri vysoké kónické závesky z bronzového plechu, rozlomený prsteň z bronzového drôtu s ukončením špirálovou ružicou a štyri špirálky z bronzového drôtu ako úlomky prsteňov (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová* 1985, 60, 61, tab. 44; 213). Je zrejmé, že dominantou oboch súprav šperkov z hrobov 57 a 98 boli náhrdelníky pozostávajúce z terčovitých záveskov a špirálových trubičiek. Na pohrebisku v Pittene sa našlo spolu 30 terčovitých záveskov s koncentrickými rebrami (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová* 1985, 71). Závesky sa nachádzali tiež v hrobe 2, ktorý už bol opisovaný. Deväť exemplárov bolo však v tomto prípade roztrúsených nad aj pod skeletom. Všetky menované závesky pochádzajú zo ženských hrobov a sú rovnakého typu – s dlhým stredovým trňom a šiestimi až siedmimi koncentrickými kruhovými rebrami. Väčšie majú priemer 5,5 cm–6 cm, menšie 4,4 cm. Dôležité je poznamenať, že špirálové trubičky z bronzového drôtu sa našli v deviatich ženských a len v dvoch mužských hroboch. Veľmi často sa vyskytovali počas strednej fázy mohylovej kultúry, keď sa používali obzvlášť dlhé špirálové trubičky (hroby 2, 26a, 52a, 57, 98a 157). V prípade hrobov 2 a 26a ležali vo vrchnej i spodnej časti panvy, pričom neboli umiestnené priamo na skelete. Mohli slúžiť ako ozdobná súčasť lemu odevu, pravdepodobne plášťa (*Furmánek/Oždění* 2015, 156; *Trogmayer* 1975, 149). Svojím inventárom sa hroby 2, 26a, 111a, 57, a 98 zaraďujú medzi významné ženské hroby nekropoly v Pittene. Možno teda uvažovať o niekoľkých vedúcich súpravách šperkov slávnostného kroja na pohrebisku, ako napríklad súpravy s diadémom a s ozdobnými krížovými platňami a súpravy s náhrdelníkmi. V prípade eponymného pohrebiska sa kroj žien s vyšším

spoločenským statusom neobmedzoval iba na súčasti odevu a šperky bežne sa vyskytujúce, ale naopak výnimočné, a to nielen v prostredí rozšírenia SMK, ale aj v celej stredodunajskej oblasti.

K ďalším kľúčovým lokalitám pre poznanie bronzových častí kroja patrí Viedeň 23-Sulzengasse. Tu boli objavené dva hroby, zaradené do počiatočnej, najstaršej fázy strednej doby bronzovej. Dokladajú to najmä nálezy v hrobe 15–16-ročného dievčaťa. V oblasti pliec boli uložené dve kosákovité ihlice, ktorých hroty sa krížili a smerovali do oblasti okolo tváre (tab. V: 1, 2). V oblasti hrudníka ležalo 18 terčovitých záveskov (tab. V: 4–6). Na predlaktí oboch rúk sa nachádzali po jednej plechovej špirále, taktiež na oboch nohách. V tomto prípade je evidentné, že slúžili ako nárameníky (tab. V: 7, 8) a nánožníky (tab. V: 10, 11). Tri fragmenty bronzovej tyčinky ležali západne pri ľavom pleci. V hrobe 2 bola pochovaná dospelá žena, tu sa však vyskytla iba jedna plechová špirála, slúžiaca ako nánožník (tab. V: 9; *Hahnel 1994*, 29 n., obr. 1; 3). Celá súprava slávnostného kroja dievčaťa je typickým príkladom celku zo začiatku strednej doby bronzovej. Bronzové predmety sú výrobkami karpatsko-podunajských dielní a zodpovedajú tzv. kosziderskému horizontu nálezov (*Novotná 1993*, 99). Charakteristickým typom bronzového inventára sú kosákovité ihlice. B. Hänsel ich rozčlenil do viacerých typologických skupín s odlišnou chronologickou platnosťou (*Hänsel 1968*, 78 n.). V tomto prípade ide o kosákovité ihlice s prevrátanou diskovitou, resp. hríbovitou hlavicou, ktoré zaradil do stupňa MD I, ešte pred tzv. lochamský horizont južného Nemecka. Ihla oboch ihlíc bola kosákovite ohnutá a tordovaná. V slovenskej odbornej literatúre sa prejavila pri posudzovaní otázky chronologického postavenia kosákovitých ihlíc rozporuplnosť názorov, ktorá vyplýva z datovania menovaného typu do stupňa BB1 (*Furmánek 1973*, 110, 111; *Novotná 1980*, 64 n., tab. 66; *Točík 1964*, 52) a z nesprávnej interpretácie názorov B. Hänsela v tom zmysle, že sa síce príležitostne cituje rozdelenie kosziderského horizontu na dva stupne (MDI–MDII), pritom sa však datovanie staršieho z týchto stupňov pred stupeň BB1 neberie do úvahy (*Benkovsky-Pivovarová 1984*, 30 n.). K. Willvonseder považoval kosákovité ihlice, tvary s radiálnou výzdobou, za súčasť inventára najstaršej fázy mohylovej kultúry (*Willvonseder 1937*, 103 n.). Neskoršie nálezy však potvrdili, že tieto typy ihlíc nemožno spájať iba s nastupujúcou mohylovou kultúrou. Za charakteristický typ bronzovej industrie kosziderského horizontu považuje menované ihlice A. Mozsolicsová. Jednotlivé varianty kosákovitých ihlíc synchronizuje s Reineckeho stupňom B. Tým ich považuje za súveké, s výnimkou ihlíc so separátne odlievanou hlavicou, ktoré považuje za mladšie (*Mozsolics 1967*, 83, 84). Kosákovité ihlice z územia Moravy zaradili V. *Furmánek* (1973, 111) a J. *Říhorský* (1979, 17 n.) do stupňa B1, pričom sa opierali o datovanie menovaného typu ihlíc z územia Rakúska K. *Willvonsederom* (1937, 118). Podstatný prínos do danej problematiky prinieslo spracovanie a vyhodnotenie nálezov na pohrebisku v Pittene, ktoré svojou počiatočnou fázou patrí nepochybne k najvýznamnejším lokalitám kosziderského horizontu. Z chronologického hľadiska je možné kosákovité ihlice považovať za spoľahlivé kritérium stupňa B1 (*Benkovsky-Pivovarová 1984*, 30 n.; 2016, 21). Súčasťou výbavy hrobu dievčaťa z Viedne bolo tiež osemnásť terčovitých záveskov, opatrených z vonkajšej strany koncentrickými rebrami a stredovým výčnelkom. Niet pochyb, že vytvárali náhrdelník, ktorého existenciu dokladajú i fragmenty špirálových trubičiek, ktoré bývali zastrčené do závesných ušík záveskov, a tým vytvárali pevnú jednotku medzi terčikmi a zabezpečovali ich odstup. G. *Schumacher-Matthäusová* (1985, 100–102, tab. 58; 70) ich považuje za charakteristickú ozdobnú formu strednej doby bronzovej. Typologicky ich rozdeľuje do troch variantov, pričom opisované exempláre je možné začleniť k variantu so širokým rebrovaním a tupým výčnelkom. V tomto prípade vyniká náhrdelník množstvom záveskov. V rámci jedného kroja sa množstvo záveskov pohybovalo okolo desať kusov. To však nie je možné považovať za pravidlo, čo dokladá aj osemnásť terčovitých záveskov preberaného hrobového inventára. Ich značné množstvo a rozmiestnenie v celej časti hrudníka navodzuje domnienku, že mohlo ísť o viacradový náhrdelník, aké sa v období končiacej staršej a začínajúcej strednej doby bronzovej vyskytujú. Terčovité závesky spomínaného variantu zaraďuje G. *Schumacher-Matthäusová* (1985, 100) podľa periodizácie B. Hänsela do stupňov MDI–MDII, pričom ich synchronizuje so stupňom B IIIB podľa A. Mozsolicsovej. Z obdobia kosziderského horizontu uvádza analogické nálezy z Oroszipusta, Dolného Petra (hrob 24), Dunaújváros (hroby 854a, a 884), Várpalota (hroby 4 a 7), Ráksi, Tápióbecské. Autorka považuje výskyt terčovitých záveskov varianty A za obmedzujúci sa na územie rozšírenia karpatskej mohylovej kultúry (*Schumacher-Matthäus 1985*, 100–102), čo možno spochybniť vzhľadom k nálezom preberaného hrobového celku. Nutné je podotknúť, že tak, ako na to poukazuje nálezová situácia v Pittene, čiže prevažná väčšina nálezov špirálových trubičiek, prípadne ich fragmentov sa nachádza v hroboch žien, je potvrdená i na iných lokalitách. Súvislosť honosných náhrdelníkov pozostávajúcich z terčovitých záveskov a špirálových trubičiek predovšetkým so ženským krojom je jednoznačná. Ďalšími predmetmi vhodnými na datovanie sú špirály z bronzového plechového pásika s výrazným stredovým rebrom. Pokiaľ pochádzajú tieto špirály z hrobov, väčšinou chýbajú presnejšie

údaje o ich uložení, a tým odpadá možnosť spoľahlivého posúdenia ich funkcie (Stuchlík 1981, 364). Lokality Viedeň 23-Sulzengasse sa tento problém netýka, pretože nálezová situácia bola veľmi priaznivá a špirály v hrobe sa zachovali na pôvodných miestach (na rukách a na nohách). Plechové špirály na rukách možno interpretovať ako náramníky. Dĺžka je 9,9 cm a 10,2 cm. Oba vytvára bronzový plechový pásik, štvornásobne stočený. Ukončený je na oboch koncoch identickými špirálovitými ružicami, ležiacimi v protiľahlých stranách. Špirály z bronzového pásika sú z vnútornej strany ploché, a z vonkajšej opatrené výrazným stredovým rebrom. Ozdobené sú líniou vybíjaných jemných bodov, ktoré symetricky lemujú vždy len jednu stranu pásika špirály, pozdĺž stredového rebra. Nánožníky boli podstatne väčšie, a v tomto prípade neidentické. Obe špirály vytváral bronzový plechový pásik, trojnásobne stočený. Dĺžka jednej bola 22,3 cm a druhej 19 cm. Plechový pás bol z vnútornej strany plochý, a z vonkajšej s výrazným stredovým rebrom. Nánožníky ukončovali špirálovité ružice, podstatne väčšie ako pri náramníkoch. Výzdoba pozostávala z línií vybíjaných jemných bodov lemujúcich stredové rebro symetricky, vždy pozdĺž jednej strany. Menší z dvoch nánožníkov bol ozdobený okrem vybíjaných bodov vždy v protiľahlej strane pozdĺž stredového rebra vlnovkovou líniou, vytvorenou taktiež z línie jemných vybíjaných bodov (Hahnel 1994, 32, obr. 3). Hrobový celok z Viedne 23-Sulzengasse, zaradili vo svojom chronologickom členení J. Lichardus a J. Vladár (1997, 221 n.) do „horizontu 8“, ktorý synchronizujú so stupňom A3, upravenej Reineckeho chronológie, a tým so strednou fázou maďarovskej kultúry. Zaradenie do tohto horizontu uvedeného periodizačného systému sa však javí príliš včasné, vzhľadom na charakter nálezového celku. Najmä kosákovité ihlice, ktoré autori uvádzajú ako charakteristický tvar horizontu 9 a horizontu 10, v menovanom horizonte 8 nie sú zastúpené. Nejasnosti sa týkajú okrem kosákovitých ihlíc i špirálových náramníkov, ktoré sa vyskytujú v hromadnom náleze z Dunajskej Stredy a opäť sú zaradené do horizontu 9, teda do stupňa B0 (Lichardus/Vladár 1997, 221 n.). Nie je však možné súhlasiť s jeho zaradením, ako typického reprezentanta kosziderského obdobia k počiatočnej fáze SMK, a to hlavne z dôvodu absencie iných nálezov, ktorými by na území Slovenska bolo možné doložiť vznik SMK už v stupni B0 citovanej chronológie. Prikláňam sa k názoru, že počiatoček strednej doby bronzovej, ktorý je reprezentovaný aj kosziderským horizontom nálezov, nemusí byť bezpodmienečne spätý s nástupom mohylovej kultúry. Samostatnosť menovaného horizontu dokladá jeho rozšírenie nezávisle od rozšírenia určitého kultúrneho spoločenstva. Na základe týchto skutočností uprednostňujem zaradenie nálezového celku z Viedne 23-Sulzengasse, do nasledujúceho obdobia, teda do stupňa BB1. Z moravských nálezov existujú tiež paralely k preberanému hrobovému celku. Hromadný nález bronzových predmetov z Mušova, obsahoval príbuzný inventár. Okrem zlomku kosákovitej ihlice, ktorá je datovaná do stupňa BB1, obsahoval aj zlomok špirály z bronzového pásika, ukončeného ružicou (Červinka 1926, 30, obr. 2). Výzdoba je takmer identická so špirálovým nánožníkom z hrobu dievčaťa z Viedne. Bronzová špirála má výrazné stredové rebro. Po oboch stranách rebra sa tiahnu línie jemne vytepávaných bodov, pričom jedna je rovnobežná s rebrom a druhá vytvára vlnovku. Jeden koniec je ukončený veľkou špirálovitou ružicou, druhý je odlomený. Materiál z mušovského depotu radí S. Stuchlík (1981, 367) k stredodunajskej mohylovej kultúre. Predpokladá, že pôvod bronzových plechových špirál a zlomku pochádzajúceho z najväčšou pravdepodobnosťou z kosákovitej ihlice s prevrátenou hlavicou, je možné zaradiť do stupňa BB1 Reineckeho chronológie. Z moravských nálezov je zaujímavý nálezový celok z Borotic z mohyly 9. Kostrový hrob I obsahoval štyri masívne náramky zdobené rytou výzdobou, dve terčovité ihlice, z toho jednu typu Wetzleinsdorf a malý závesok zo špirálovite stočeného drôtu. Celý súbor šperkov patrilo pravdepodobne žene a je možné ho zaradiť do staršieho obdobia mohylovej kultúry (Stuchlík 1990a, 159–169; 1990b, 477, obr. 7). Ihlice typu Wetzleinsdorf, podobne ako kosákovité ihlice, sú reprezentantom stupňa BB1. Tento typ je charakterizovaný širokou plochou klincovitou hlavicou a mierne zhrubnutým krčkom. Ihla býva často štvorhranného prierezu, čo je potvrdené aj pri opisovanom exemplári. Datovanie nálezového celku podporujú tyčinkové náramky trojuholníkovitého prierezu, ktoré sú zdobené charakteristickým ornamentom stupňa BB1. Príbuzný nález, ihlica typu Wetzleinsdorf s dvomi tyčinkovými náramkami trojuholníkovitého prierezu, bola objavená v Pasohlávkach (Furmánek 1973, 111, 118, 119, obr. 40: 5–7, 9–11). Konce starších typov bývajú pečatidlovite rozšírené, čo je badateľné u jedného z náramkov. Geometrická výzdoba je tvorená zväzkami rovnobežných rýh a oblúčikov. Podobná výzdoba je na náramkoch z hromadného nálezu z lokality Rácegres (Hänsel 1967, 275–289, tab. 14: 36, 37), ktorý je tiež datovaný do stupňa BB1. Analogické nálezy pochádzajú aj z rakúskej lokality Eisbesthal (Hänsel 1967, 275–289, tab. 14: 36, 37). Menovaný typ náramkov je možné označiť za typ reprezentujúci staršiu fáz stredodunajskej mohylovej kultúry (Furmánek 1973, 119). Súprava opisovaných šperkov pravdepodobne zdobila ženu s vyšším spoločenským postavením a je možné jej zaradenie do stupňa BB1. Lokalitou, ktorá poskytuje dôležité svedectvo o existencii SMK na Slovensku, je pohrebisko

v Smoleniciach. Výbave ženského hrobu zodpovedá napríklad žiarový hrob 13 z mohyly 6, ktorý bol objavený čiastočne pod hrobom 12. Nachádzali sa tu dve poškodené popolnice. V oboch boli objavené kalcinované kosti. V popolnici 1 boli uložené dva bronzové náramky (tab. VI: 2, 5), vedľa nej šesť náramkov, z toho päť celých a jeden s odlomeným koncom (tab. VI: 3, 4, 8). V popolnici 2 boli dve bronzové ihlice (tab. VI: 11, 12), štyri bronzové náramky (tab. VI: 9, 10, 13, 14), dva zvitky zlatého drôtu, bronzový zliatok (tab. VI: 7) a ďalšie dve bronzové ihlice (tab. VI: 1, 6). Početne sú zastúpené najmä náramky trojuholníkového prierezu s rozšírenými neuzatvorenými koncami a strechovite vyklenutou hornou plochou, zdobené jednoduchými alebo dvojíťmi polkruhmi. Podobný náramok bol na pohrebisku aj v žiarovom hrobe 70. V žiarovom hrobe 13 a kostrovom hrobe 35 sa nachádzali náramky s tzv. motívom rybieho mechúra. (Dušek 1980, 342–344, 368, 369, tab. I: 14–16; II: 1–14). Podobné náramky sa zistili aj na lokalitách v Obide a Čáčove na juhozápadnom Slovensku (Eisner 1933, tab. XXXVI: 1, 6–12, 14, 16; Novotná 1999, 241 n.; Pichlerová 1956, tab. XXVI: 2). Výskyt podobných náramkov s príbuznou výzdobou je badateľný hlavne na Morave, napríklad na lokalitách Klentnice, Šatov, Pasohlávky, Klobouky a Oblekovice (Furmánek 1973, 118, 119). Z Rakúska uvádza K. Willvonseder podobné náramky z Trandorfu, Winklarnu a Kronstorfu (Willvonseder 1937, tab. 28: 4; 35: 1, 4; 45: 9). Výnimočnosť inventára dokladajú dva zvitky zlatého drôtu, ktoré boli uložené v kalcinovanej kosti. Všetky štyri ihlice predstavujú typ s pečatidlovou hlavicom, pričom sa odlišujú minimálnymi odchýlkami vo výzdobe. Ihlice uložené v popolnici sú na krčku po celom obvode dvojnásobne ryhované. Okrem toho sú ďalšie dve ihlice s pečatidlovou hlavicom zdobené ryhovaním aj na okraji hlavice (Dušek 1980, 343, 344, tab. I; II). Tieto ihlice predstavujú typický šperk strednej doby bronzovej a v prostredí SMK na Slovensku tvoria najpočetnejšie zastúpenú skupinu ihlíc. Na pohrebisku v Smoleniciach ich nachádzame v každom hrobovom celku, ďalšie pochádzajú z rozrušených hrobov. Najstaršie prototypy ihlíc s pečatidlovou hlavicom majú prevrátený valcovitý krčok a K. Willvonseder ich na základe veľmi výrazných ihlíc zo Siedingu z Dolného Rakúska radí do stupňa BB2 (Willvonseder 1937, 115). V. Furmánek datuje menované ihlice do stupňa BB2 z dôvodu ich spoločného výskytu s uzatvorenými srdcovitými záveskami (Furmánek 1973, 151–361). Po posúdení inventára hrobu 13, mohyly 6, možno s určitosťou predpokladať dva hroby, ktoré dokladajú existenciu slávnostného odevu prináležiaceho dvom osobám. Bez antropologickej analýzy však možno len uvažovať o ich príbuzenskom vzťahu. V prípade obsahu popolnice 2, teda dvoch párov ihlíc s pečatidlovou hlavicom, štyroch náramkov a dvoch zvitkov zlatého drôtu, je zrejmé, že ide o ženský hrob. Pochovaná ženy mala na každom zápästí po dva náramky. Analogický spôsob nosenia náramkov v pároch je doložený na pohrebisku mohylovej kultúry v Mezöcsáte, a to v prípade ženských hrobov 9, 86, 66 a 77 (Hänsel/Kalicz 1986, 58). Snaha o zachovanie symetrie bola zrejma. Usporiadanie však nebolo dodržané v detských hroboch 7 a 15. Nový spôsob nosenia náramkov bol doložený v mužskom hrobe 88, kde pár náramkov bol umiestnený na pravom ramene. Na pohrebisku v Mezöcsáte sa teda spôsob nosenia náramkov odlišoval na základe pohlavia. Pravdepodobnosť nosenia v pároch dokladá príbuzná veľkosť náramkov aj v prípade žiarového hrobu 13, mohyly 6 v Smoleniciach. V troch prípadoch bol priemer 6,5 cm v jednom 6 cm. Dva páry ihlíc majú taktiež svoje opodstatnenie. Jeden pár slúžil pravdepodobne na zopnutie pláštá pochovanej ženy, pričom druhý pár ihlíc mohol slúžiť na zopnutie pohrebného vrchného rúcha, do ktorého bola žena zahalená. Spôsob umiestnenia dvoch zvitkov zlatého drôtu je ťažko možné bližšie špecifikovať. Možno uvažovať o ozdobe vlasov, súčasti textilnej pokrývky hlavy, súčasti odevu, prípadne len o forme hrobovej prílohy. Aj takýmto spôsobom mohlo byť vyjadrené sociálne postavenie pochovanej ženy, ktorá nepochybne patrila k elite spoločnosti pochováajúcej svojich členov na pohrebisku v Smoleniciach. Popolnica 1, ktorá okrem kalcinovaných kostí obsahovala dva bronzové náramky priemeru 6,5 cm a 5,5 cm, neposkytuje potrebné informácie na bližšie spracovanie, prípadne určenie vzájomných vzťahov medzi oboma pochovanými jedincami. Na základe rozdielnych veľkostí exemplárov, čo platí i v prípade šiestich náramkov uložených v blízkosti popolnice je zrejmé, že ide o detský hrob. Pri tejto dedukcii sa opieram o neprítomnosť iného inventára a hlavne variabilitu priemeru náramkov (tri exempláre mali priemer menší než 6 cm). Domnienku potvrdzuje aj podstatne menšia veľkosť popolnice 1 oproti popolnici 2 (Dušek 1980, 324). Zaujímavé svedectvo o slávnostnom odevu poskytuje i kostrový hrob 27 z mohyly 12 v Smoleniciach. Kostra bola značne strávená, zachovali sa len kosti nôh a nálezy sa nachádzali v sekundárnej polohe. V mieste lebky ležali dva pozdĺžne rebrované bronzové náramky s rozšírenými koncami. Hrobový inventár tvorilo tiež dvanásť uzatvorených srdcovitých záveskov, deväť bronzových špirálových trubičiek z náhrdelníka, bronzový rebrovaný prsteň s prekríženými koncami a jantárové perly. Pri nohách bola umiestnená nádobka a črepy z misy a amfory. I keď opisovaný celok neobsahoval vo svojom inventári dve ihlice, za kritérium jeho priradenia k ženským hrobom považujem prítomnosť náhrdelníka pozostávajúceho z dvanástich srdcovitých

záveskov a špirálových trubičiek. Srdcovité závesky patria medzi typické šperky strednej doby bronzovej. Ich pôvod je v Karpatskej kotline, kde sa vyvíjajú už od staršej doby bronzovej. V prostredí SMK na Slovensku boli objavené v hroboch v Dunajskej Lužnej, Čáčove a Obide. Ďalšie pochádzajú z depotu z Malého Blahova (*Budinský-Krička 1950*, 1–3). Známych je niekoľko typov: jednoduché uzavreté závesky, uzavreté závesky so stredovým výbežkom, uzavreté závesky so stredovou priečkou, uzavreté závesky so stredovou priečkou a dvoma výčnelkami (*Furmánek 1980; Gašaj 1975*, 32, 33). V prípade preberaného hrobu 27 je doložený posledne menovaný typ. Uzavreté srdcovité závesky sú mladšie ako typologicky jednoduchšie otvorené typy. Vyskytujú sa v priebehu strednej doby bronzovej a ich hlavný výskyt je zaznamenaný až v stupni BC (*Novotná 1970*, 26). B. Hänsel (1968, 113–115) exempláre so zložitou stredovou priečkou zaradil do stupňov MD II a MD III. Výskyt srdcovitých záveskov už od staršej doby bronzovej potvrdzuje aj G. Schumacher-Matthäusová. Podľa zmienenej autorky náhrdelníky pozostávajúce zo srdcovitých záveskov predstavujú typický šperk ženských hrobov. Počet exemplárov býva variabilný, ale na základe analogických vyobrazení na antropomorfných plastikách z oblasti dolného Dunaja predpokladá, že na náhrdelníku bývali usporiadané v dvoch radoch. Špirálové trubičky, boli pravdepodobne rozmiestnené medzi jednotlivými záveskami (*Schumacher-Matthäus 1985*, 105, tab. 58: 3, 4). Súčasťou výbavy hrobu boli aj dva pozdĺžne rebrované náramky. Náramky tohto typu boli rozšírené od Francúzska až po stredný Dunaj. V. Furmánek odvodzuje tento tvar od manžetových náramkov staršej doby bronzovej. Z územia Moravy uvádza niekoľko nálezísk plechových exemplárov s pozdĺžnym rebrovaním, ktoré sú na základe sprievodných ihlíc datované do stupňa BC (*Furmánek 1973*, 118). M. Dušek datuje smolenické náramky menovaného typu do stupňa BB 2, s možnosťou ich pretrvávania do stupňa BC (*Dušek 1980*, 361).

ZHRNUTIE

Pri opise inventára preberaných hrobových celkov nie je možné pochybovať o existencii spoločenskej elity v priebehu strednej doby bronzovej. Samotný ženský kroj dokladá, že ide o ženy s vyšším sociálnym a spoločenským statusom. I keď charakter šperkov a súčastí odevov má príbuzný ráz na celom území rozšírenia mohylových kultúr v stredodunajsko-karpatskom priestore, predsa je možné pozorovať typické garnitúry šperkov, ktoré informujú o vzhľade slávnostného posmrtného odevu (tabela 1). Dôležitým faktorom je vek pochovaných dievčat a žien, ktorý naznačuje, že slávnostné rúcho prináležalo viacerým vekovým kategóriám (tabela 2). Na pohrebisku v Pittene je možné vyčleniť viac charakteristických súprav. Jedinečnosť nálezov dokladá skutočnosť, že v celom stredodunajsko-karpatskom priestore neboli objavené analógie nálezov, ako to je v prípade inventára hrobov 111a, 26a a 2. Do popredia vystupujú niektoré súpravy šperkov, ktoré je možné začleniť do dvoch skupín:

- súpravy s diadémom a ozdobnými krížovými platňami;
- súpravy s náhrdelníkmi a náramkami.

Súpravy s diadémom a ozdobnými krížovými platňami

Hrobový inventár je vo svojich rozdieloch nepochybne výslednicou sociálnych rozdielov (*Ožďáni 1986*, 52). Kvantitatívna i kvalitatívna stránka hrobovej výbavy bola základným prejavom sociálnej stratifikácie spoločnosti, o čom svedčí prítomnosť výnimočných diadémov a ozdobných krížových platní v hroboch žien. Uloženie diadémov napravo od lebky môže mať symbolický charakter. Vek žien v hroboch s diadémami je 30–45 rokov, rovnako v hrobe 2 bola pochovaná dospelá žena. Vo všetkých prípadoch bol odev zopnutý na pleciah dvoma ihlicami. Za zmienku stojí výskyt tretej ihlice v hrobe 111a pri ľavom kolene pochovanej ženy. Predpokladám existenciu posmrtného rúcha, do ktorého bola žena zavinutá. Dosvedčuje to nález menovanej ihlice, ktorá pravdepodobne spínala plášť siahajúci ku lýtkam pri ľavom kolene. Rovnako možno uvažovať v prípade hrobu 2, kde sa v oblasti pravého bedra nachádzala krížová platnička. Mohla predstavovať okrasný prvok a dodávala plášťu slávnostný a honosný výraz. Pri rekonštrukcii je potrebné brať do úvahy skutočnosť, že ide o posmrtný slávnostný odev, ktorý sa v niektorých náležitostiach odlišoval od odevu používaného za života. Preto uvažujem o zahaľovaní do posmrtných plášťov, čo je možné preukázať vo viacerých prípadoch. Dĺžku plášťa je možné špecifikovať vzhľadom k veku pochovaných žien. O plášti siahajúcom po lýtko je možné uvažovať pri hrobe 111a na nekropole v Pittene. Analogické prípady boli zaznamenané na nekropolách mohylovej

kultúry v Mezöcsáte (hrob 9; *Hänsel/Kalicz 1986*, 14, 15, tab. 1; 2) a v Tápé (hrob 444), kde približne rovnakú dĺžku plášťa dokladajú dva rady pukličiek tiahnuce sa v zvislom smere pozdĺž pravej stehennej kosti. Tieto mohli vytvárať lem plášťa, ktorý skrášľoval podkovovitý závesok (*Trogmayer 1975*, 25, 26, tab. 39; 40). V prípade hrobov s pochovanými mladšími ženami sa potvrdila kratšia dĺžka plášťov, čo dokladajú súčasti lemov – bronzové pukličky, ako napríklad v hrobe 66 na nekropole v Mezöcsáte (*Hänsel/Kalicz 1986*, 30, 32, tab. 9). Pri týchto hrobových celkoch predpokladám vytiahnutie plášťa cez tvár pochovej. V prípade hrobov 57 a prípadne i 98 v Pittene môže byť tento zvyk doložený prítomnosťou vysokých kónických záveskov umiestnených pri lebke pochovaného dievčaťa.

Tabela 2. Porovnávací tabuľka s rozdelením inventára ženských hrobov vzhľadom k vekovým kategóriám na nekropole v Pittene.

Pitten – <i>infans</i> II–III	Pitten – <i>juvenis</i> – <i>adultus</i>	Pitten – <i>adultus</i>
Hrob 57	Hrob 17	Hrob 2
12–13 rokov náhrdelník 1 (10 terčovitých záveskov) špirálové trubičky vysoké kónické závesky 6	? ihlica 3	? krížová ozdobná platnička 2 ihlica 2
	Hrob 24	náhrdelník 1 (terčovité závesky 11) špirálové trubičky hlinený korálik 2 prsteň 4
Hrob 76	15–18 rokov ihlica 2 terčovitý závesok 1	
12–13 rokov ihlica 1	Hrob 50	
Hrob 181 c	16–20 rokov ihlica 2	Hrob 26a
8 rokov krúžky z bronzového drôtu 2	náramok 2 prsteň 3 krúžok z bronzového drôtu 1	30–35 rokov diadém 1 ihlica 2 závesok 1 špirálové trubičky 6
	špirálové trubičky špirálka	Hrob 111a
	Hrob 98	35–45 rokov diadém 1 ihlica 3 bronzové krúžky 2
	16–20 rokov ihlica 2 náhrdelník 1 terčovitý závesok 7 vysoké kónické závesky 3 špirálové trubičky prsteň 2	

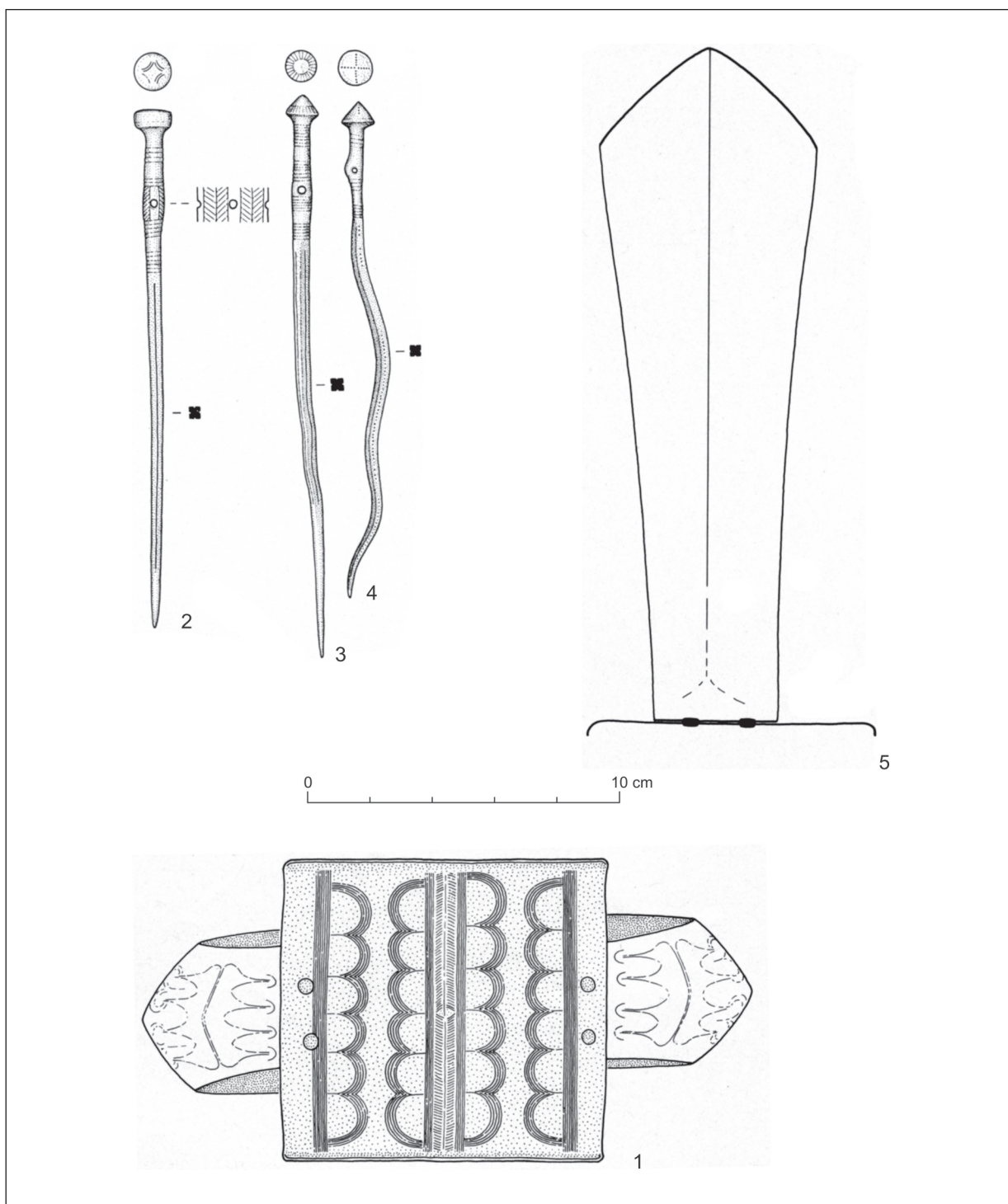
Súpravy s náhrdelníkmi a náramkami

Hroby 57 a 98 na pittenskej nekropole sa vyznačujú spoločným výskytom honosného náhrdelníka pozostávajúceho z terčovitých záveskov a špirálových trubičiek. Oba hroby obsahovali po dve ihlice a v oboch bola taktiež zistená prítomnosť vysokých kónických záveskov. Existujú viaceré možnosti spôsobu aplikácie. Mohli byť umiestnené obdobným spôsobom ako v hrobe 57. V prípade výskytu troch exemplárov však existuje analógia, napríklad pri rekonštrukcii ženského hrobu 6 z Deteku, kde boli tri závesky navlečené na šnúre z organického materiálu, tá je v zadnej časti hlavy pripevnená na členku (*Schumacher-Matthäus 1985*, tab. 56: 1a, 1b). Na pohrebisku v Pittene bolo päť takýchto záveskov objavených i v hrobe 149. Aj v tomto prípade nálezová situácia nebola priaznivá a nebolo možné určiť pohlavie pochovaného jedinca (*infans*–*juvenis*).² Takže vo všetkých troch prípadoch išlo o spojitost výskytu menovaného typu záveskov s hrobmi jedincov nedospelého veku. Pričom v prípade hrobov 57 a 98 išlo o honosné súpravy. Všetky tri hroby sú datované do strednej fázy mohylovej kultúry (*Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1985*, 73). Pre označenie súpravy šperkov objavených v hrobe dievčaťa z Viedne, ktoré sú radené na počiatok staršej fázy mohylovej kultúry, je typickým opäť výskyt náhrdel-

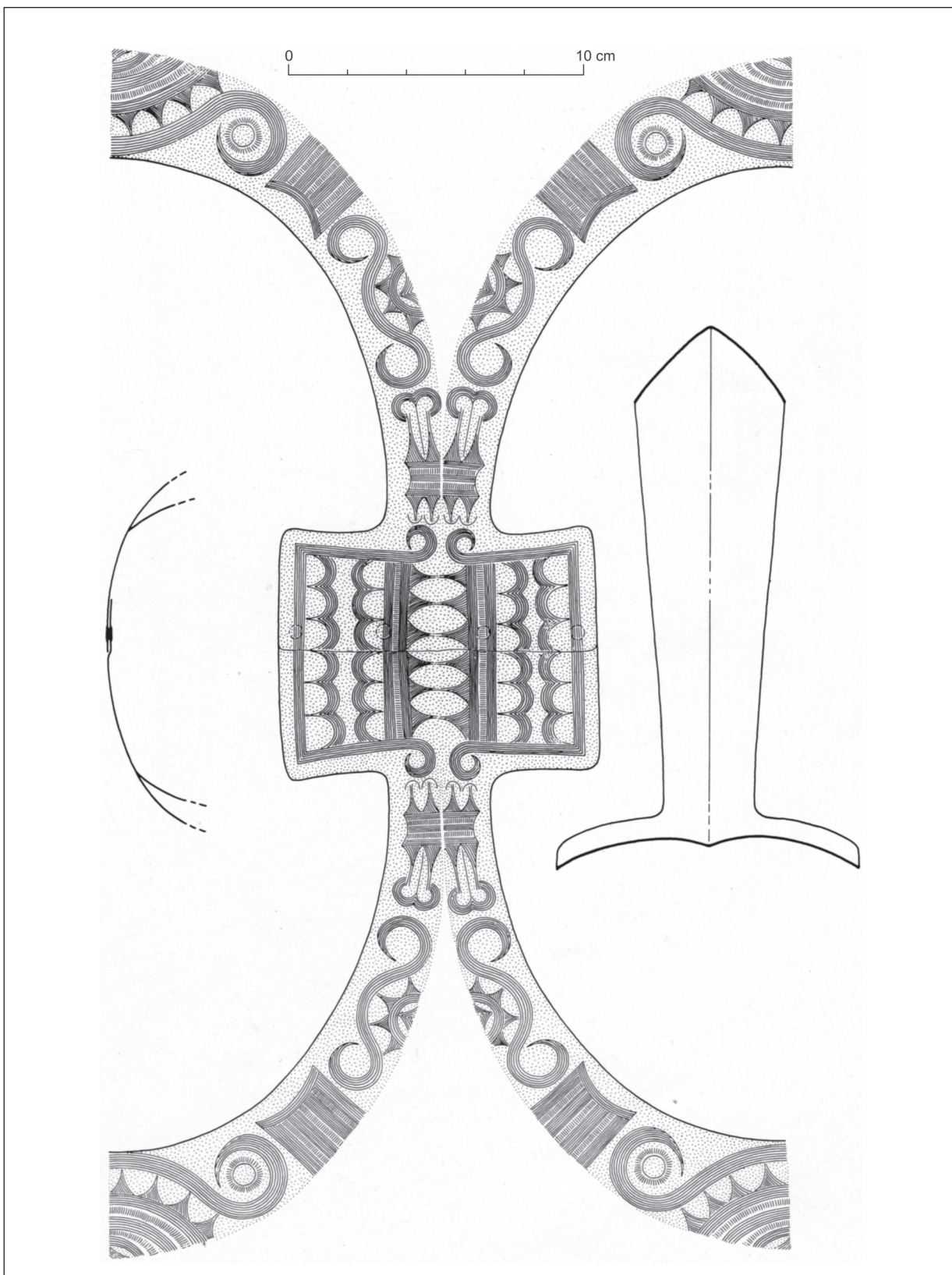
² Išlo o žiarový hrob, ktorého súčasťou inventára bola jedna ihlica. Pravdepodobne ide o hrob jedinca mužského pohlavia.

níka, ktorý v tomto prípade pozostával až z osemnástich terčovitých záveskov. Honosný kroj dotvárali dve kosákovité ihlice, dva náramníky a dva nánožníky. Celý hrobový celok bol už opísaný, a tak iba dodám, že je krásnou ukážkou pohrebného slávnostného kroja a poskytuje možnosť presnej predstavy aplikácie a funkcie šperku na odevu zo samotného počiatku strednej doby bronzovej. K tomuto typu môžeme priradiť aj inventár mušovského depotu. Do skupiny súprav s náhrdelníkmi a náramkami možno začleniť aj súbor šperkov z hrobu 13 z mohyly 6 z pohrebiska v Smoleniciach. Je datovaný do záveru strednej s prežívaním v mladšej fáze mohylovej kultúry. Charakteristický je inventár objavený v popolnici 2. Ženu zdobili štyri náramky, pravdepodobne vždy po dva na každom zápästí. Štyri ihlice spínali plášť. Mohlo ísť o viacvrstvový odev, čo by vysvetľovalo prítomnosť dvoch párov ihlíc. Dva zvitky zlatého drôtu mali mnohostranné využitie. Slúžili ako súčasť ozdoby vlasov, prípadne pokrievky hlavy z organického materiálu. Tento predpoklad podporuje analogický výskyt dvoch zlatých špirálok 27–31-ročnej ženy, v hrobe 88 na pohrebisku v Mezöcsáte (Hänsel/Kalicz 1986, 38, 39, tab. 12; 88a, b). Boli uložené vo frontálnej oblasti lebky a pod čeľusťou, pričom sekundárne premiestnenie vylučuje kúsok sánky pri jednom z exemplárov. Evidentné je nosenie v pároch a symetrické uloženie.

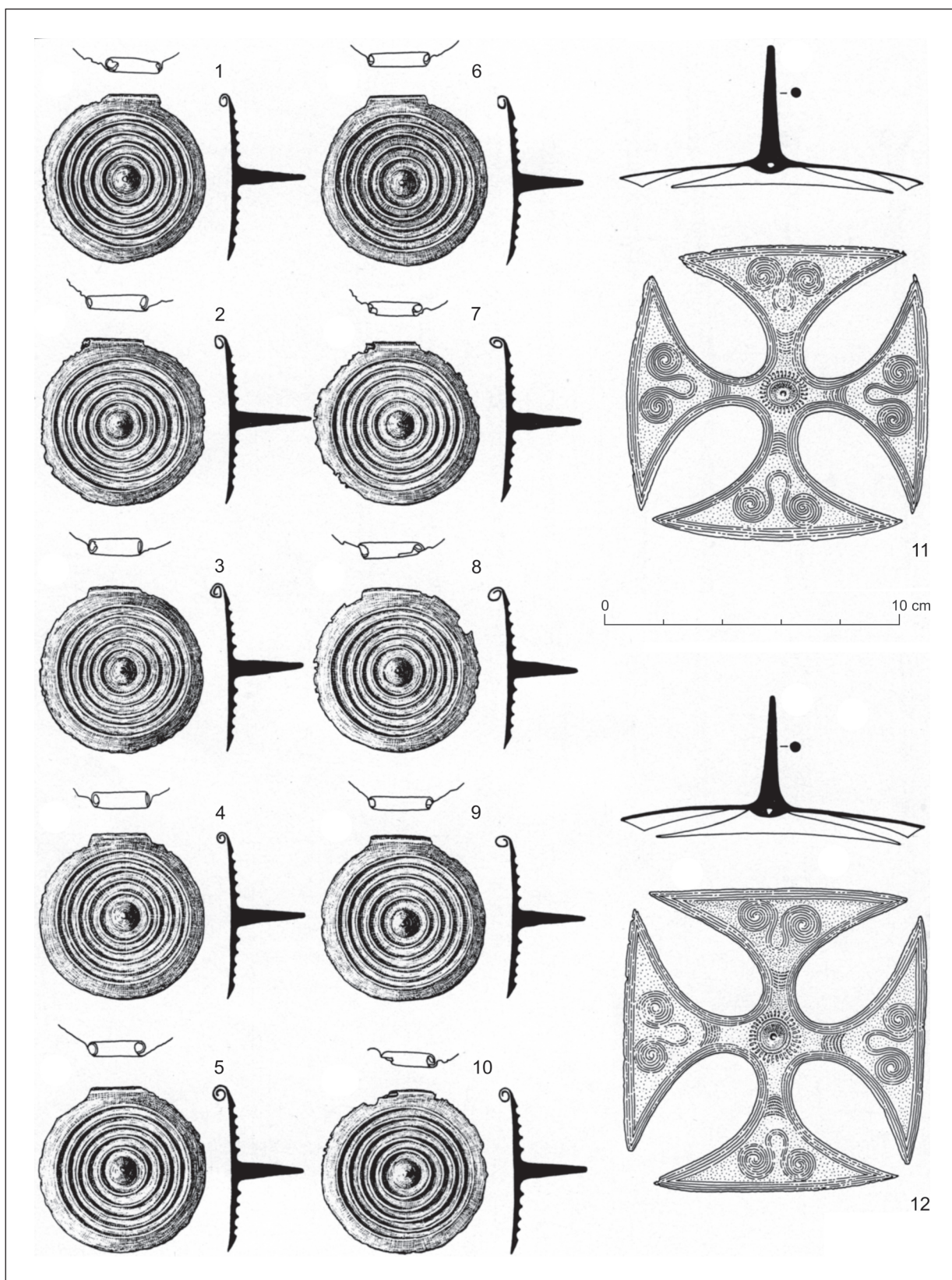
Pri opisovaných garnitúrach šperkov je na prvý pohľad zrejmé, že skupina s diadémom a ozdobnými krížovými platničkami je zastúpená podstatne nižším počtom hrobových celkov, než skupina s náhrdelníkmi a náramkami. Je zrejmé, že ak bol súčasťou kroja honosný a výnimočný šperk, ktorý vyjadroval náležité spoločenské postavenie, nebolo nutné odev dopĺňať ďalšími šperkami, prípadne súčasťami odevu. Druhá skupina, s náhrdelníkmi a náramkami, sa javí ako početnejšie zastúpená, pričom súčasťou kroja boli šperky bežne sa vyskytujúce v prostredí mohylových kultúr. V tomto prípade je však zreteľne doložená kvantita nálezov, čo kompenzovalo neprítomnosť tzv. výnimočných exemplárov. Z objektívnych príčin sa zachovala iba časť materiálu radeného do obdobia strednej doby bronzovej, ktoré odolali pôsobeniu prírodných faktorov a vplyvu času. Aj v priebehu vývoja mohylových kultúr je potrebné rátať s faktom, že prevažná väčšina predmetov bola zhotovená z organických materiálov, ktoré sa nezachovali, na rozdiel od nálezov bronzov. Možno je tiež poukázať na skutočnosť, že existujú rozdiely medzi jednotlivými súpravami šperkov a súčasťami odevov, ktoré sú podmienené vekom pochovaných žien. Najpriaznivejšou pre riešenie tejto problematiky bola práve situácia na pohrebisku v Pittene. Pre hrobové celky boli vypracované antropologické analýzy s udaním veku pochovaných dievčat i žien a inventár jednotlivých hrobov je možné názorne porovnať (tabela 2). Najchudobnejšie boli vybavené hroby dievčat vo veku *infans* II (hroby 76 a 181e). Výnimkou bol hrob 57, v ktorom pochované 12–13-ročné dievča vlastnilo honosný náhrdelník z desiatich terčovitých záveskov a špirálových trubičiek. Viditeľný nárast šperkov je zaznamenaný vo vekovej skupine *juvenis–adultus*, oproti skupine *infans* II–III. Hrob 50, v ktorom bola pochovaná mladá 16–20-ročná žena obsahoval okrem dvoch ihlíc dva náramky, špirálové trubičky a prstene. Tiež hrob 98, patriaci žene rovnakého veku obsahoval náhrdelník z terčovitých záveskov, špirálových trubičiek, dve ihlice, prstene a tri vysoké kónické závesky. Rozdiely sú zrejmé a možno ich potvrdiť aj popri výnimke hrobu 57. Skutočnosť, že bohatý kroj vlastnilo mladé dievča je možné vysvetliť rôzne. Tento hrobový celok sa odlišuje od ostatných na pohrebisku napríklad zoskupením šiestich vysokých kónických záveskov za hlavou dievčaťa. Obdobné typy záveskov sa vyskytli na pohrebisku len v troch hroboch, napríklad v bohatom hrobe 98. Už to poukazuje prinajmenšom na výnimočné postavenie dievčaťa v spoločnosti. V neposlednom rade je potrebné vziať do úvahy možnosť vyššieho veku, než ktorý bol udaný antropologickou analýzou. Výrazný rozdiel v charaktere kroja je doložený u dospelých žien, veku *adultus*, prípadne *adultus–maturus*. V príspevku opisované hroby 2, 26a a 111a sú toho jedinečným dôkazom. Vo všeobecnosti možno skonštatovať, že bohatstvo šperkov a súčasť odevu, ktoré dotvárali kroj dievčat a žien mohylových kultúr je podmienený vekom. K dosiahnutiu objektívnych výsledkov je však potrebná náležitá antropologická analýza. Rozdiely v rámci vekových skupín je potrebné doložiť spracovaním konkrétnej spoločnosti, resp. jednotky pochovávajúcej svojich členov na určitom pohrebisku. Až prostredníctvom týchto výsledkov je reálne ďalšie vyhodnotenie na úrovni vyšších spoločenských jednotiek medzi jednotlivými pohrebiskami a ich následné zhodnotenie.

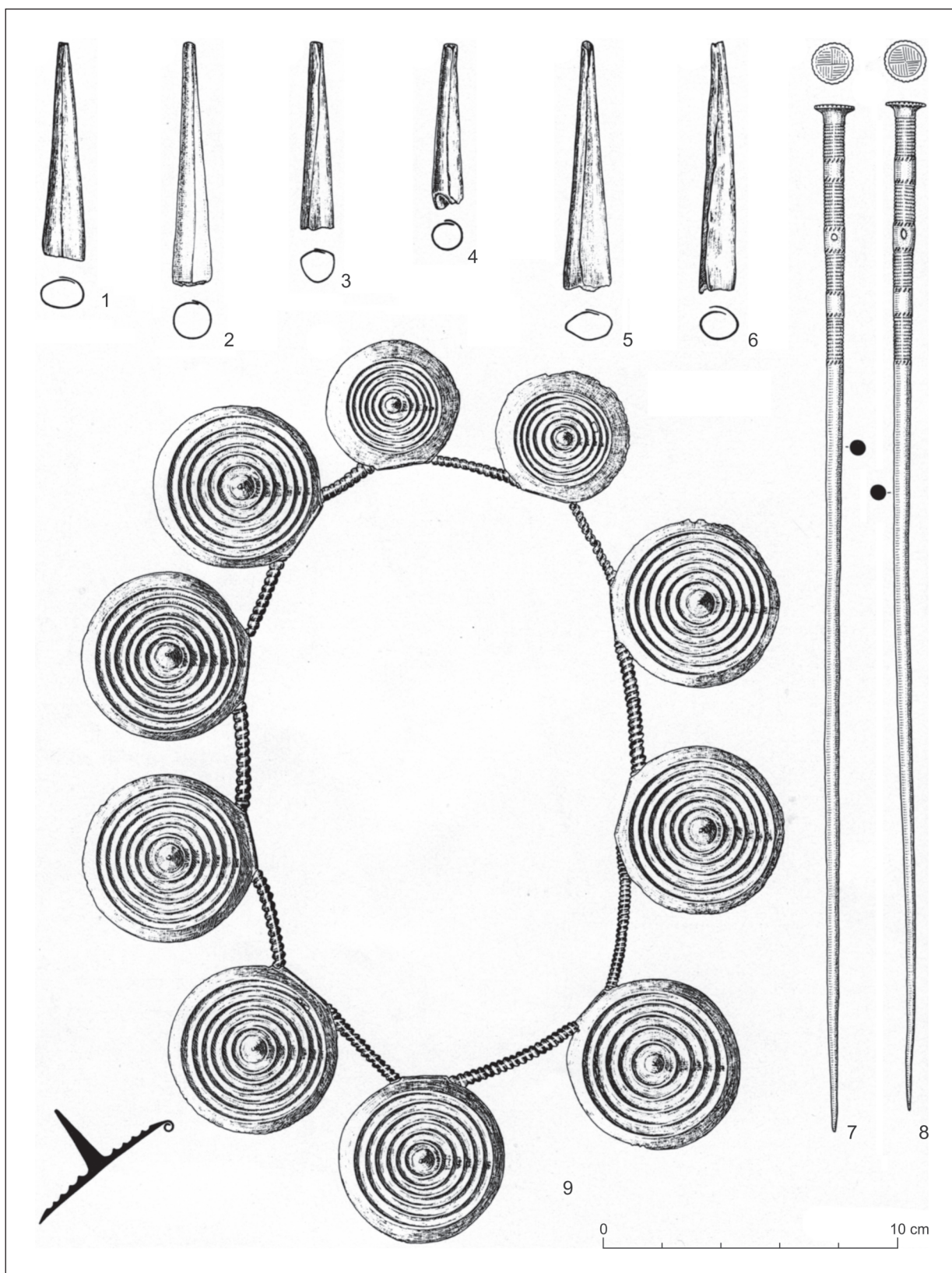
Tab. I. Pitten. Hrob 111a, výber bronzových predmetov (podľa Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, tab. 216: 5–7; 217).

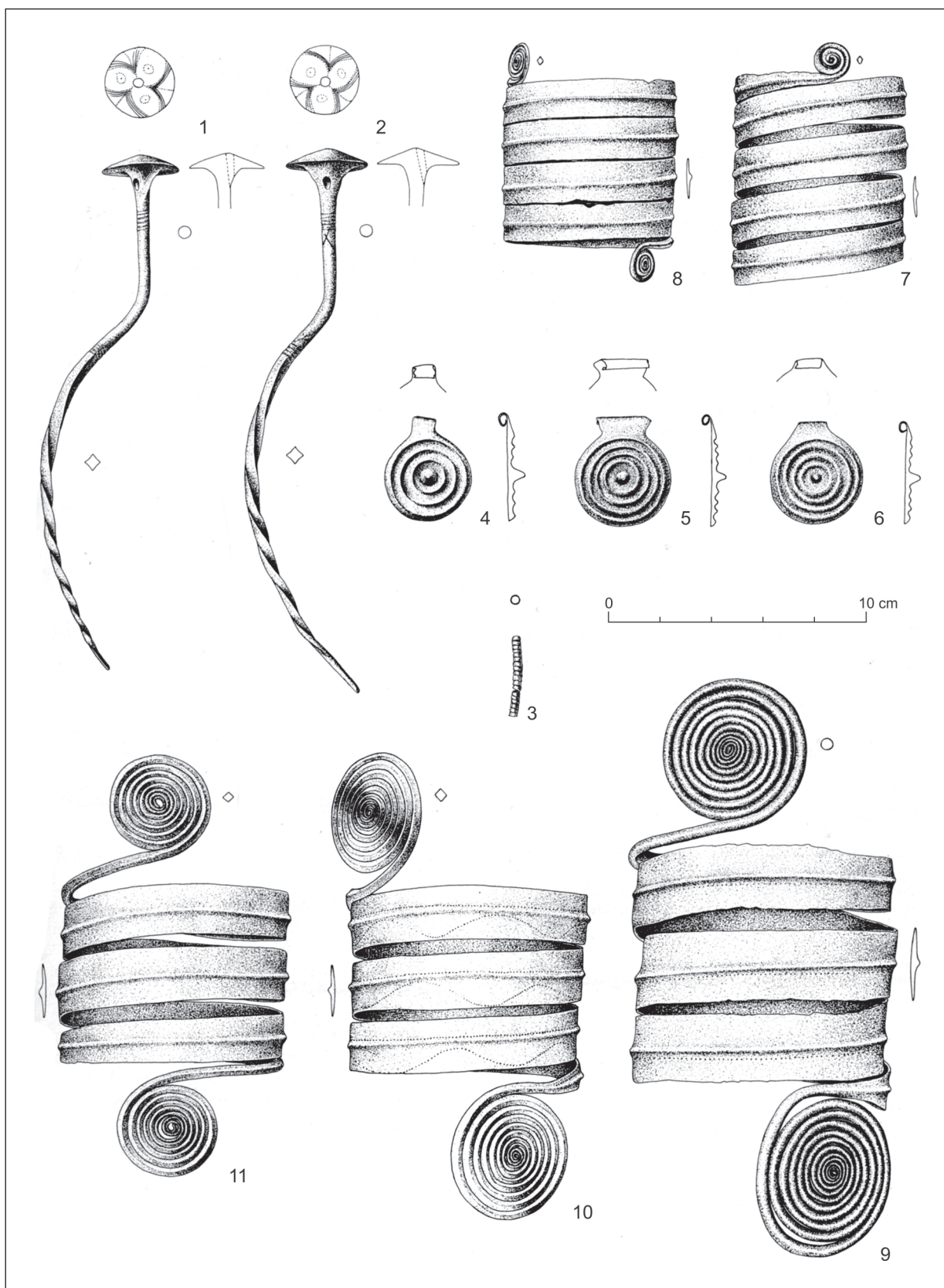
Tab. II. Pitten. Hrob 26a, diadém so zobrazením výzdoby (podľa Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, tab. 204).

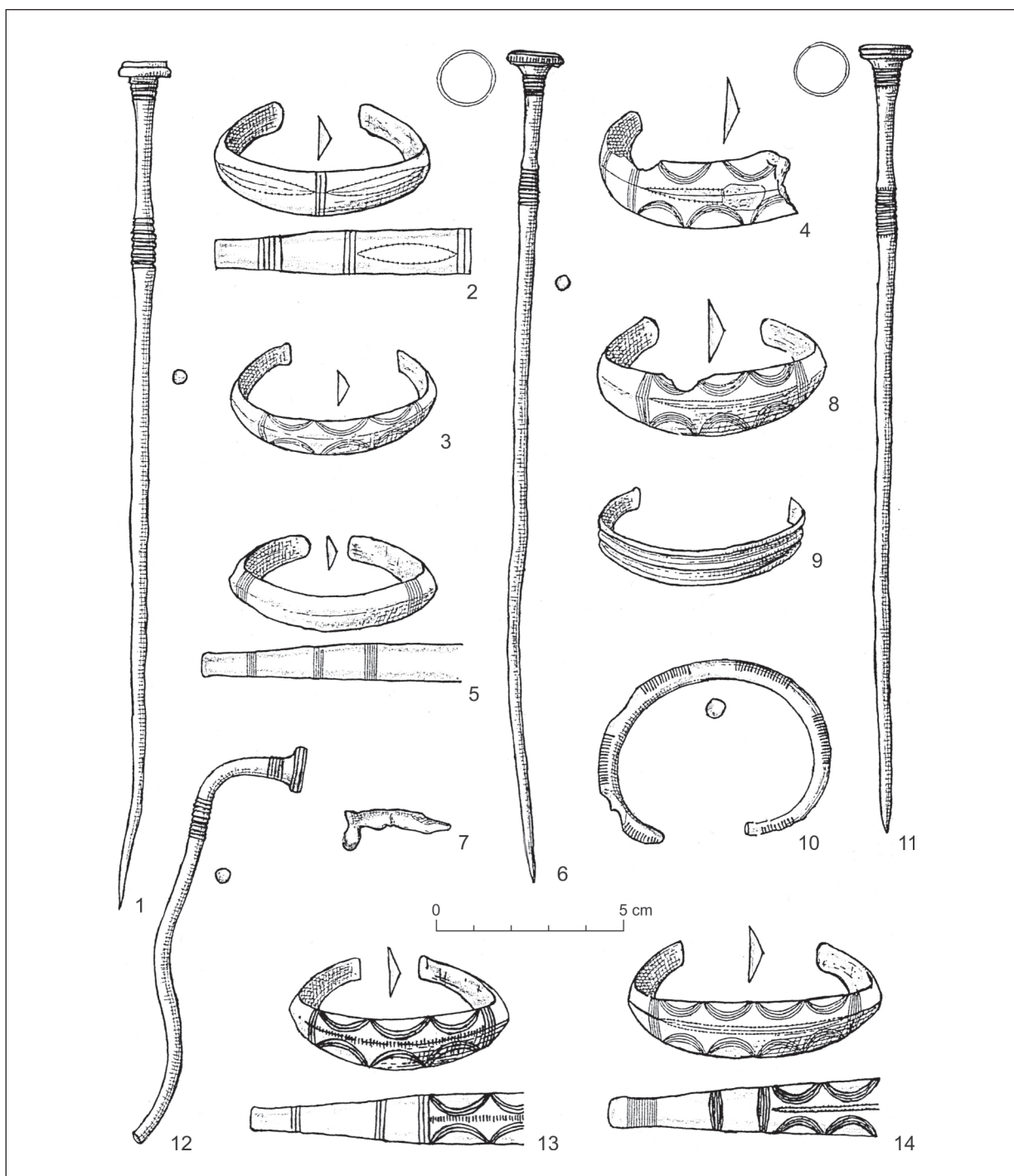
Tab. III. Pitten. Hrob 2, výber bronzových predmetov (podľa Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, tab. 197: 1–12).

Tab. IV. Pitten. Hrob 57, výber bronzových predmetov (podľa Hampl/Kerchler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, tab. 209: 3–10, 12).

Tab. V. Viedeň 23-Sulzengasse. Hrob, výber bronzových predmetov (podľa Hahnel 1994, obr. 1; 3).

Tab. VI. Smolenice. Hrob 13, mohyla 6, výber bronzových predmetov (podľa Dušek 1980, tab. 2: 1–14).

LITERATÚRA

- Angeli 1961
W. Angeli: Der Depotfund von Stockerau (Niederösterreich). *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien* 91, 1961, 141.
- Bašta/Baštová/Metlička 1990
J. Bašta/D. Baštová/M. Metlička: Osídlení mikroregionu v polohe Čemínského potoka v době bronzové. *Archeologické rozhledy* 52, 1990, 147–153.
- Benkovsky-Pivovarová 1984
Z. Benkovsky-Pivovarová: K otázke datovania a kultúrneho postavenia kosákovitých ihlič na Slovensku. In: E. Studeníková/L. Zachar (zost.): *Zborník prác Ludmily Kraskovskej (k životnému jubileu)*. Bratislava 1984, 30–37.
- Benkovsky-Pivovarová 1994
Z. Benkovsky-Pivovarová: Zur Lokalisierung des bronzezeitlichen „Depotfundes aus Stockerau“. *Archaeologia Austriaca* 78, 1994, 21–23.
- Benkovsky-Pivovarová 2016
Z. Benkovsky-Pivovarová: K terminológii počiatku strednej doby bronzovej na južnom Slovensku vo svetle nálezov z hrobu 3/62 maďarovskej kultúry z Nových Zámkov. *Zborník SNM* 110. *Archeológia* 26, 2016, 19–26.
- Brunn 1976
W. A. von Brunn: A. Mozsolics: Bronze- und Goldfunde des Karpatenbekens. Depotfundhorizonte von Forró und Opályi. 1970. *Germania* 54, 1976, 227–237.
- Budinský-Krička 1950
V. Budinský-Krička: Poklad bronzových ozdôb z Malého Blahova, okr. Dunajská Streda. *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti* 41, 1950, 1–3.
- Červinka 1926
I. L. Červinka: Danubisch-sudetische Hügelgräberkultur. In: M. Ebert (Hrsg.): *Reallexikon der Vorgeschichte* 2. Berlin 1925, 348.
- Dušek 1980
M. Dušek: Pohrebisko ľudu stredodunajskej mohylovej kultúry v Smoleniciach. *Slovenská archeológia* 28, 1980, 341–382.
- Eisner 1933
J. Eisner: *Slovensko v pravěku*. Bratislava 1933.
- Furmánek 1973
V. Furmánek: Bronzová industrie středodunajské mohylové kultury na Moravě. *Slovenská archeológia* 21, 1973, 25–145.
- Furmánek 1980
V. Furmánek: *Die Anhänger in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde XI/3. München 1980.
- Furmánek/Veliačik/Vladár 1991
V. Furmánek/L. Veliačik/J. Vladár: *Slovensko v dobe bronzovej*. Bratislava 1991.
- Furmánek/Ožďáni 2015
V. Furmánek/O. Ožďáni: Mohylové kultúry. Kov. In: V. Furmánek (zost.): *Staré Slovensko 4. Doba bronzová*. Nitra 2015, 149–156.
- Gašaj 1975
D. Gašaj: *Stredodunajská mohylová kultúra na Slovensku*. Diplomová práca (Univerzita Komenského). Bratislava 1975. Nепublikované.
- Hahnel 1994
B. Hahnel: Funde der mittleren Bronzezeit, der älteren Urnenfelderzeit sowie der Spätlatene- und Römerzeit in Wien 23, Sulzengasse. *Archaeologia Austriaca* 78, 1994, 29–32.
- Hachmann 1957
R. Hachmann: *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel- und südosteuropäischen Beziehungen* 6. Beiheft zum Atlas der Urgeschichte. Hamburg 1957.
- Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981
F. Hampl/H. Kerschler/Z. Benkovsky-Pivovarová: *Das mittelbronzezeitliche Gräberfeld von Pitten in Niederösterreich*. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 19–20. Wien 1978–1981.
- Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1985
F. Hampl/H. Kerschler/Z. Benkovsky-Pivovarová: *Das mittelbronzezeitliche Gräberfeld von Pitten in Niederösterreich*. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission 21–22. Wien 1982–1985.
- Hänsel 1967
B. Hänsel: *Ein Hortfund der älteren Mittelbronzezeit aus Hodonín (Goding) in Mähren*. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien 96/97. Wien 1967, 275–289.
- Hänsel 1968
B. Hänsel: *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken I–II*. Bonn 1968.
- Hänsel/Kalicz 1986
B. Hänsel/N. Kalicz: Das bronzezeitliche Gräberfeld von Mezöcsát. Kom. Borsod, Nordostungarn. *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 67, 1986, 6–88.
- Innerhofer 2000
F. Innerhofer: *Die mittelbronzezeitlichen Nadeln zwischen Vogesen und Karpaten I, II*. Bonn 2000.
- Jílková 1958
E. Jílková: Najstarší a najmladší horizont západočeské mohylové keramiky na pohřebišti v Plzni-Nové Hospodě. *Památky archeologické* 49, 1958, 312–347.
- Lichardus/Vladár 1997
J. Lichardus/J. Vladár: Frühe und mittlere Bronzezeit in der Südwestslowakei. Forschungsbeitrag von Anton Točík. *Slovenská archeológia* 45, 1997, 221–352.
- Mozsolics 1967
A. Mozsolics: *Bronzefunde des Karpatenbeckens*. Budapest 1967.
- Mozsolics 1973
A. Mozsolics: *Bronze- und Goldfunde des Karpatenbeckens*. Budapest 1973.
- Nevizánsky/Prohászka 2017
G. Nevizánsky/P. Prohászka: Hrobové nálezy únětické kultúry z roku 1898 v Šenkvičiaci. *Slovenská archeológia* 65, 2017, 195–206.

- Novotná 1970 M. Novotná: *Die Bronzhortfunde in der Slowakei*. Bratislava 1970.
- Novotná 1980 M. Novotná: *Die Nadeln in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde XII/6. München 1980.
- Novotná 1993 M. Novotná: Doba bronzová. In: T. Štefanovičová a kolektív: *Najstaršie dejiny Bratislavy*. Bratislava 1993, 80–117.
- Novotná 1999 M. Novotná: Beiträge zur Besiedlung der Mitteldanubischen Hügelgräberkultur in der Slowakei. In: J. Bátora/J. Peška (ed.): *Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei*. Nitra 1999, 241–249.
- Ožďáni 1986 O. Ožďáni: Zur Problematik der Entwicklung der Hügelgräberkulturen in der Südwestslowakei. *Slovenská archeológia* 34, 1986, 5–96.
- Paulík 1986 J. Paulík: Čačianska mohyla v Dedinke, okres Nové Zámky. *Zborník SNM* 80, *História* 26, 1986, 69–112.
- Patay 1954 P. Patay: Előzetes jelentés a nagybátonyi temető ásatajának eredményeiről. *Archaeologiai Értesítő* 81, 1954, 33–49.
- Pichlerová 1957 M. Pichlerová: Ojedinelé bronzové nálezy zo západného Slovenska. *Študijné zvesti AÚ SAV* 2, 1957, 65–70.
- Říhovský 1979 J. Říhovský: *Die Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiet*. Prähistorische Bronzefunde XIII/5. München 1979.
- Schumacher-Matthäus 1985 G. Schumacher-Matthäus: *Studien zu bronzezeitlichen Schmucktrachten im Karpatenbecken*. Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 6. Hildesheim 1985.
- Stuchlík 1981 S. Stuchlík: Depot středodunajské mohylové kultury z Mušova. *Archeologické rozhledy* 33, 1981, 361–370.
- Stuchlík 1990a S. Stuchlík: Die bisherigen Ergebnisse der Erforschung des Hügelgräberfeldes in Borotice. *Archeologické rozhledy* 42, 1990, 159–169, 227, 228.
- Stuchlík 1990b S. Stuchlík: Die Entstehung der Hügelgräberkultur in Mähren und ihre Entwicklung. In: V. Furmánek/F. Horst (Hrsg.): *Beiträge zur Geschichte und Kultur der mitteleuropäischen Bronzezeit*. Berlin – Nitra 1990, 469–481.
- Torbrügge 1959 W. Torbrügge: *Die Bronzezeit in Oberpfalz*. Kallmünz 1959.
- Trogmayer 1975 O. Trogmayer: *Das bronzezeitliche Gräberfeld bei Tápé*. Fontes Archaeologici Hungariae. Budapest 1975.
- Willvonseder 1937 K. Willvonseder: *Die mittlere bronzezeit in Österreich*. Wien – Leipzig 1937.

Bronze components of ceremonial female costume of the Middle-Danube Barrow culture

Andrea Slaná

Summary

During the Middle Bronze Age, the quantitative and qualitative aspects of grave goods were the primary manifestations of social stratification. However, this image was affected for example by grave robberies. Only a part of the finds which withstood the effects of natural factors and the impact of time has been preserved for objective reasons. Based on the structure of the gifts given to the deceased, it is now possible to distinguish the abundant grave units that vary from others within the framework of the individual burial grounds. As far as the female graves are concerned, there is an obvious difference in the presence of bronze objects that illustrate the female costume of the time. The objects of the research were the ornaments and functional jewels from the territory settled by the people of the Middle Danube Barrow culture (hereinafter referred to as MBC). When selecting the grave units author of the contribution took into consideration also the anthropological analyses and the structure of the grave inventory which was distinguished by the goods' abundance, uniqueness and where appropriate also the singularity of the material they were made of. The author worked with grave units from the following locations: Pitten, Smolenice, Vienna 23-Sulzengasse, Borotice and with the hoard finds of bronze items in Mušov (Pl. I). The material contents of the researched grave units were very similar; however, it was still possible to distinguish the jewels' peculiar garnitures which were divided into two groups. First set contains the diadem and ornamental cross plates, while the second set includes the necklace and bracelets. The largest variability of the finds within the individual phases of the Barrow culture was found in the burial grounds MBC of Pitten. The two most impressive graves were 111a (Pl. I: 1–4) and 26a (Pl. II). They included the diadems to which there hasn't been found an analogy anywhere in the Middle Danube-Carpathian region. They were

located solely in the graves of women. Finds of the ornamental plates in the shape of Maltese cross were unique as well. They share similar ornament characteristics with the diadems. They were found in an abundant female grave 2 (Pl. III: 11, 12), but they have also been recorded in some male graves, too. Because of the early stage of the barrow culture it's very problematic to determine which items were acquired by trade and which items came from the local craftsmen. Analogous finds of the diadems from Pitten (graves 111a and 26a) were recorded as far as in the territory of Northern Italy. Nevertheless, similar ornamentation present on the rest of the unique specimens, cross discs (grave 2) suggests the possibility of a local design. The most numerous was the second group – sets with necklace and bracelets. Both graves 57 (Pl. IV: 1–9) and 98 from the burial ground in Pitten were included and also the grave 2 from Vienna 23-Sulzengasse (Pl. V: 1–10) along with the grave I from the mound 9 in Borotice. From the locality in Smolenice it was the grave 27 from mound 12, grave 13 from mound 6 (Pl. VI) and the inventory of the hoard find from Mušov. According to the results of the author of the contribution it is possible to point out to the fact that there are differences between the individual sets of jewellery and parts of the costumes which are conditioned by age of the buried individuals of female gender (Pl. II).

The most favourable situation for dealing with this issue was at the burial grounds in Pitten. Also in this case the least equipped graves were of girls aged: *infans* II (graves 76 and 181c). The grave 57, where a 12–13 years old girl was buried and owned an opulent necklace made of ten racket pendants and spiral tubes (Pl. IV: 9). As opposed to the age group *infans* II, a significant increase in the amount of jewellery is recorded with the age group *juvenis–adultus*. The grave 98 which belonged to a woman of this age group consisted of a necklace made of racket pendants, spiral tubes, two pins, rings and three long conic pendants. A substantial difference in the costume features is recorded with the adult women (*adultus*, or *adultus–maturus*). The graves 2, 26a and 111a that are described in the contribution are a supporting evidence of this statement. Author of the contribution reflects also on the covering up with the death cloaks which has been recorded in most of the cases. The length of the cloak seems to be very intriguing as well as it could be specified with regard to the age of the deceased women. The author also reflects on an estimated length of a cloak that came down to the calves based on the situation in the grave 111a in Pitten where the pin that pinned the cloak was situated at the area of the left knee (Pl. I: 4). There is also a possibility of a cloak that would be covering all body with a face covered up, too. This alternative is supported by the presence of long conic pendants situated next to the skull of buried girls in the graves 57 and 98 in Pitten (Pl. IV: 1–6). The plentiful inventory illustrating unique and beautiful jewellery, diadems and ornamental cross discs belonged to women who played an important role in the society. We can therefore conclude that in general, the richness of the jewels and costume components that complete the costume of Barrow culture girls and women is conditioned by age.

- Pl. I. Pitten. Grave 111a, selection of bronze items (after Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, pl. 216: 5–7; 217).
 Pl. II. Pitten. Grave 26a, diadem with the portrayal of the ornaments (after Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, pl. 204).
 Pl. III. Pitten. Grave 2, selection of bronze items (after Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, pl. 197: 1–12).
 Pl. IV. Pitten. Grave 57, selection of bronze items (after Hampl/Kerschler/Benkovsky-Pivovarová 1978–1981, tab. 209: 3–10, 12).
 Pl. V. Vienna 23-Sulzengasse. Grave, selection of bronze items (after Hahnel 1994, fig. 1; 3).
 Pl. VI. Smolenice. Grave 13, barrow 6, selection of bronze items (after Dušek 1980, tab. 2: 1–14).

Table 1. Processed grave units' inventory and the deposit of the MBC territories with buried individuals' age specified.
 Table 2. Comparative table with the female grave's inventory divided according to the age categories found at the Pitten necropolis.

Translated by Jana Eldesová

Mgr. Andrea Slaná, PhD.
 Považské múzeum v Žiline
 Topoľová 1
 SK – 010 03 Žilina
 slana@pmza.sk

